

ЭСТЕТИКАЛЫК ТАРБИЯ ЖӨНҮНДӨ АЗИРЕТИ МУХАММЕДДИН ОЙ
ТОЛГООЛОРУ

КОЗУКУПОВ Тимур

АННОТАЦИЯ

**Мировозренческие религиозные взгляды Пророка Мухаммеда
на эстетическое воспитание.**

Ислам, изменило культурный облик покоренных народов. Культура-широкая область, охватывающая самые различные стороны социальной жизни народа, его материального и духовного развития. В данной статье, исследованно о эстетическом воспитании Ислама на основаниях Корана и Сунны (Хади) Пророка Мухаммеда в направлении влияния эстетического воспитания ислама для общества. Мусульманская этика имеет особо важное значение в наше время. Ислам поощряет таких как развитие культуры, образования, духовности.

Ключевые слова: Мусульманская этика, нравственность, культура.

Кураны Керимдеги: «Биз адамзатты сулуу кылып жараттык (башка жаратылгандардан)»¹ - деген аяттын маныз-маанисине паам парасаттулук менен пикир жүргүзүп, акыл калчап терен түшүнгөн Мухаммед пайгамбар адамдын жарык дүйнөдөгү жашоосунун мазмуну менен коомдук турмуштагы ээлеген ордун аныктай турган инсандык мыкты касиеттерди түптөй турган эстетикалык идеялардын ролун өтө жогору баалаган. Кудурети күчтүү Алла Таалага чын дил, астейдил ыклас менен ишенип, андагы ажайып көркөм сулуулуктан өз табиятындагы асылзаттыкты азыктандыра турган жемди тынымсыз алып турууга момун мусулмандарды үндөп: «Алла сулуулардын сулуусу, ал сулуулукту жактырат. Жасалып кооз кийинүү бой көтөргөндүккө жатпайт, ал эми акыйкатты тан албастан менменсинүү элди тоготпогондука жатат»² деп жазат өз хадистеринин биринде. Муну менен пайгамбар инсандагы нукура эстетикалык табиттин таянычы да, андагы жан дүйнөнүн аруулук байлыгынын таянычы да, анын адеп-ахлагынын ыймандык пайдубалынын таянычы да чыныгы ыкласка негизделген ишеним экендигин баса белгилеп жатат.

¹ Тинн суросу-4

² Kütübü Sıtte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi, İbrahim Canan, Burak matbaacılık, cilt 7, Ankara 1992, 6-208.

Ааламды түрдүү катаал ааламаттардан сулуулук гана сактап калаарына аяндын күчү менен бөркүндөй ишенген Мухаммед түрдүү элдердин жана адамдардын арасындагы ысык мамиле, ынтымак ырашкерликти алардагы жарык маанай менен келишимдүү келбетти чыныгы эстетикалык табит камсыз кылаарын жакшы түшүнгөн. «Мага элчи жөнөтсөнөр, атына заты жарашкан, жүзү жагымдуу бирөөнү жөнөткүлө»³ деп айтат дагы бир хадисинде. Ал адамдардагы чыныгы сулуулукка негизделген эстетикалык табит алардын жүрүш-турушунун нормаларын көзөмөлгө алган этикасына айлануусун дайыма кудайдан тилеп дуба кылар эле.

Азирети Мухаммед ыран-оройу өтө чырайлуу, бою-сыны келишкен келбеттүү инсан болгон. Ал: «Аллам! Ажарымды (жаратылышымды) сулуу жасагандай эле, адеп-ахлагимды да кооз кыл»⁴ – деп Кудайдан тилеген. Анткени ал сулуулук-адамдын адеп-ахлак жагынан аруулугунун, рухий жактан байлыгынын, дене жагынан өркүндөөсүнүн эн күчтүү булагы экендигин мыкты билген. Аяндын күчү менен Азирети Мухаммед табияттагы, көркөм өнөрдөгү, адамдардын бири-бири менен мамилелериндеги көркөм кооздуктан жана сулуулуктан рухий асылзаттыкты, боорукерликти, мээрбандыкты көрө билип, ошолордун негизинде өз жан дүйнөсүндөгү сулуулукка жол ача алган жөндөмгө ээ болгон.

Азирети Мухаммед ажайып кооздукка өтө дилгир инсан болгондуктан өз жашоо турмушуна сулуулуктун үлүшүн кошууга дайыма умтулган. Ал өз кийим-кечесин, буюм-тыйымдарын, бою-башын, денесин таза тутуп, турган жеринде, айлана-чөйрөсүндө адамды суктандыра турган тазалык жана ырааттуулук өкүм сүргөн деп айтылат. Ал өзүнүн узун койгон чачын күнүгө беш маал жууп аздектеген. Ал чач келбеттүү боюна жарашып, ийинине жайылып тураар эле деген сөздөр айтылып жүрөт. Ал өз жашоосун сулуулуктун мыйзам ченемдүүлүгүнүн негизинде курууга дайыма далаалаттанган. Ошону менен бирге ал ар кандай эле ыпластыкты, пастыкты өтө жек көргөн. Азирети Мухаммеддин ажайып кооздукка болгон дилгирлиги менен акылынын тетиктиги аны табият менен кубулуштардын биримдигин андап түшүнүп, булардын үстүнөн ой-жүгүртүүсүн аалам денгээлиндеги идеяга көтөргөн. Жогорудагыдай касиетке ээ болгондугу үчүн гана ал өз үмүтүн, пайдасын адамзат үчүн курмандыкка чалган, ушундай касиетке эгедер болгондугу үчүн гана Азирети Мухаммед жеке турмуштун жана коомдук турмуштун катаал шарттарындагы түрдүү кыстоолорго кебелбестен Ислам

³ Kütübü Sitte Muhtasarı Tercime ve Şerhi, İbrahim Canan, Burak matbaacılık, cilt 7, Ankara 1992, 6-209.

⁴ Sahihi Buhari, hulk-15.

динин ааламдын көп аймактарына таркатууда көп эрдиктерди көрсөтө алган. Кураны Керимде: «Эгер сен корс, кара мүртөз болгонунда сенин айлананда адамдар тарап кетишээри шексиз эле».⁵

Азирети Мухаммед эстетикалык табити өтө өркүндөп өскөн инсан болгон. Анын өнүккөн туюуу жана кабыл алуу маданияты айлана-чөйрөгө кылган мамилесинин назиктигин камсыз кылган. Кураны Керимде: «Силер үчүн Алланын элчисинде эн кооз үлгүлөр бар».⁶ Азирети Мухаммед жашоо турмушундагы, айлана-чөйрөсүндөгү табыгый жана коомдук кубулуштар менен мыйзам ченемдүүлүктөрдөгү эн назик жактарды өтө так баамдап, аларга берген эмоционалдык баасы өтө терең, анын рухий маданиятын мүнөздөгөн эмоционалдык диапозону абдан бийик адам болгон. Айлана-чөйрөнү туюуу жана кабылдоо жараянында анын кубануу жана кайгыруу, кыжырлануу жана суктануу, ызалануу жана тандануу сезимдеринин курчтугу анын эстетикалык табитин ошончолук бийик көкөлөткөн.

Табиятты эстетикалык табиттин булагы катары эсептеп, жаратылыштын кооздугундагы асылзаттыкты, жакшылыкты таамай кабылдоо менен жан дүйнөсүн эргитүүнү Азирети Мухаммеддин осуяттарынан В.А. Сухомлинский окуп үйрөнгөн. Батыштын элинин илимге, маданиятка умтулуусуна учурунда өтө чон таасир тийгизген араб мударристигинин (арабская ученость) сырын терең иликтөө максатында Сухомлинский араб тилин үйрөнүп, Куранды толук түшүнүп, шарияттын идеяларынын педагогикалык маныз-маанисин көп даназалаган. Анын тарбиячылык табылгаларын аздыр-көптүр талдап, түшүнгүсү келген адам В. Сухомлинскийди мусулман деп кабыл албай койбойт. Ал балдардагы ыймандуулукту тарбиялоодо жети ыйыкты пайдаланууну ата-энелер менен мугалимдерге дайыма сунуш кылганы эле ал идеяларды Курандан, Азирети Мухаммеддин хадистеринин алгандыгынын ачык далили болуп эсептелет. В. Сухомлинский жети ыйыктын биринчиси-эне, ыйык хадисте болсо, бейиш-эненин таман астында дейт. Экинчиси- китеп ыйык, үчүнчүсүнөн ыйык, аны тапкан эмгек ыйык, эне-тили ыйык, мекен ыйык, жаратылыш ыйык.

Инсандагы жоомарттык мүнөздү, айкөлдүк маанайды калыптандыруудагы жаратылыштын кереметин Азирети Мухаммед өтө терең андап түшүнгөн. Бир хадисинде: «Чыныгы байлык мал-

⁵ Али Имран суросу-159.

⁶ Ахзаб суросу-21.

мүлктө эмес, ички дүйнөнүн тазалыгында»⁷ -дейт. Анын таасиринде жаратылыштын педагогикалык касиетин пайдалануу менен кандай чон ийгиликтерге жетишкендигин сүрөттөп: «Жайдын мемиреген таны дык койгондо наристелер менен бир дөнсөдөн туруп тандын атышын, күндүн чыгышын байкаган бир учур эси менен такыр кетпейт. Тан сүрүп келе жаткандыгы жарык нурдун кубулган түстөрү сыйкырдап койгондой балдар менен кыздар асмандан көздөрүн ала алышпайт. Аларды асмандагы жымыраган нурлардын шооласы да, тандын сулуулугун чагылдырган көлчүктүн кооздугу да тандандырат. Ушундай көнүгүүлөрдүн натыйжасында менин 2-класстагы окуучуларым конур күздөгү ачык асмандан 14 түстү ажырата көрүүнү үйрөнүшкөн эле»-деп жазат В. Сухомлинский.⁸ Бул жерде жаратылыш кандай кереметтүү тарбиячы экендигин баарыбыз көрүп турабыз. Бирок, табияттын купуя сырларын байкап, андап түшүнүүнү үйрөнүп, андагы ажайып кооздукка балдардын көңүлүн ата-эне, мугалимдер атайын бурбаса, бала жаратылышка кайдыгер бойдон кала берет. Бүгүнкү орто мектепти толук бүтүргөн, жогорку окуу жайларында окуп жаткан улан, кыздарыбыздын дээрлик көпчүлүгү ачык асмандан 6-7 түстү деле ажырата алышпасын баарыбыз эле көрүп турбайбызбы. Бул, албетте, биздин жаштарыбыздагы туюп сезүүнүн өсүп-өнүкпөй калгандыгынын, ан сезими жана акыл жөндөмдүүлүгү өксүп жаткандыгынын белгиси.

Элдин пейлинин, улуттук мүнөзүнүн түптөлүүсүнө жаратылыштын тийгизген таасири элдик педагогиканын эстеликтеринде, чыгаан сүрөткер акындардын эргиген нуска насаат ырларында, даанышмандардын ой толгоолорунда ынанаарлык илимий негизде баяндалат. Бул жагдайда Сагынбай менен Саякбайга, Барпы менен Женижокко тендеш алптарды ааламдан издеп табуу кыйын. Биздин таалим-тарбиябыздагы негизги өксүктүк-бул даанышмандардын эмгектери деле, жаратылыштын педагогикалык кереметтери деле жетишээрлик пайдаланылбай жаткандыгында.

Сулуулук-адамдын адеп-ахлактуулугунун булагы. Азирети Мухаммед жаш бала кезинен эле адамдардын колунан жасалган ажайып сулуулукка, табияттын кол менен жасай албас шумдуктуудай кооздуктарына тан калып, тамшанып, жан дүйнөсү менен рахаттанып кенген. Мындай жөндөмү өнүкпөгөн кишиде чыныгы инсандык касиети да, адамдык маданият да калыптанбайт. Анткени, адамдын маданияттуулугу анын сезиминин маданиятына жараша болот.

⁷ Kütübü Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi, İbrahim Canan, Burak matbaacılık, cilt 15, Ankara 1992. 6-178.

⁸ Сухомлинский В.А., Избранные педагогические сочинения. 2-том., Москва 1980. 6-252.

Бала мектепте өздөштүргөн маалыматтарынын көбүн бара-бара акырындык менен унутат, ал эми адамдын сезими аркылуу ой-санаасына таасир тийгизген маданий булактар анын жан-дүйнөсүндө, айрыкча сезиминде түбөлүккө из калтырат.

Ошондуктан балдарга жашынан эле элдин жүгүн көтөргөн коомдук ишмерлер, баатырлар, даанышмандар жана алардын жүрүш-турушундагы, акылман идеяларындагы сулуулук жөнүндө түшүнүк берип, ошол түшүнүктөрдүн каны менен жаны болгон адамдардын жашоо турмушундагы айкөлдүк, баатырдык иштердин конкреттүү мисалдары менен бекемдөөнүн мааниси өтө чон.

Адамдагы, анын жорук-жосунундагы баалуулуктун эн маанилүүсү, анын рухий дүйнөсүнүн сулуулугу-ишениминин бекем туруктуулугу, чынчылдыгы жамандык менен келишпестиги. Бул жагдайда балдарга, адамдарга эн мыкты өрнөк жана идеал боло ала турган данышмандардын ичинен Азирети Мухаммед пайгамбарга тенди издеп табуу мүмкүн эмес. Тарбияланып жаткан балдарыбыз оозеки жана жазма адабияттагы персонаждардын адеп-ахлактык жана эстетикалык идеалдарынын биримдиги жөнүндөгү окуу менен гана чектелбестен, балдар андай адамдар жөнүндө көп ойлонуп, ошолордой болууга кыялдануусуна жетишсе гана тарбиядагы жемиштүүлүк күчөйт эле.

Эстетикалык тарбия-бардык инсандык касиеттери шайкеш өнүккөн адамды калыптандыруунун эн зарыл составдуу бөлүгү болуп эсептелет. Ошондуктан, Азирети Мухаммед ата-энелер менен тарбиячылардын негизги милдети деп балдарды жашынан эле сырткы дүйнөдөгү, табияттагы, коомдук мамилелердеги сулуулукту түшүнө билүүгө үйрөтүүнү эсептеген. Анткени адамдын объективдүү чындыкка болгон эстетикалык мамилеси сулуулук дүйнөсүнө берилүүчү мүнөздөмөлөргө ылайык калыптанат. Ошол эле учурда эстетикалык табити менен эстетикалык идеалына негизделген баладагы чыгармачылык эргүү көркөм өнөрдөгү, эмгек ишмердүүлүгүндөгү, жашоо турмушундагы эстетикалык баалуулуктарды жаратуу жөндөмдүүлүгүн оожалдырат. Балдарга көркөм элестүү ой жүгүртүү мүнөздүү экендигин аяндын негизинде туюп баамдаган. Азирети Мухаммед көркөм ойлоонун өсүшү балдардагы адептүүлүктү тарбиялоо үчүн да зарыл деп эсептеген. Жаштардагы дүйнөгө болгон диний негиздеги көз-карашты, диний идеология менен психологияны калыптандырууда бүгүнкү чиркөө эстетикалык тарбияны өтө жемиштүү пайдаланып жатат.

Азыркы эстетика жана педагогика жогоруда айтылгандай эле эстетика жөнүндөгү окуунун көп жактарынан, баарыдан мурда,

адамды калыптандырууда эстетикалык тарбияны коомдук башка жагдайлар менен бирдикте кенири пайдалануу өндүү элементтеринен ажыратып койду. Анын залакасы көп элдердин бүгүнкү социалдык абалына тескери таасир тийгизип жатат. Азыркы мектептерибиз жана үй-бүлөлөрүбүздө эстетикалык тарбияга анчалык баа берилбейт. Эстетикалык тарбия берүүнү кычыраган формализмге, тарбиялык иштерди кожокөрсүнгө айланууда. Бул жагдай жаштарыбыздын жан-дүйнөсүн мойсоп, жардылантты. Жаштарыбыз жан дүйнөсүндөгү бул боштукту аракеттик, бангилик, сойкулук өндүү ыпластыктар менен толтурабыз деп, массалык бекерпоздукка, жатып ичер жалкоолукка, намыс-ариятти билбеген, элдик салт-санаасын, ата-бабалардын нарк насилин унуткан наадандыкка кириптер болуп олтурушат. Анткени, эстетикалык табити айныган адамда өзүн урматтап, ата наркын сактоого умтулуу болбойт. Адам коомунун башаты болгон байыркы дүйнөдөн баштап эле эл бул маселеге бүт көңүлүн бурганы бекеринен эмес экендигин баарына маалым.

Пайдаланылган адабияттар:

1. Kütübü Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi, İbrahim Canan, Burak matbaacılık, cilt 7 ve 15, Ankara 1992.
2. Sahihi Buhari, Tam metin, Konyalı Mehmet Vehbi derleyen, 4 cilt, Çevik matbaacılık, İstanbul 1966.
3. Сухомлинский В.А., Избранные педагогические сочинения, 2-том., Москва 1980.